

Märkusi talunimedele vanusest Audru näitel

MARJA KALLASMAA

Eesti külade võrk oli välja kujunenud XIII sajandiks. See arvamus põhineb suuresti Taani hindamisraamatu nimekirjadel peamiselt Harju- ja Virumaa kohta. Eesti linna- ja külanimedele kohta ilmus 2016. aastal senist uurimisseisu kokku võttev „Eesti kohanimeraamat” (EKNR; veebiversioon 2018). Järge ootab talunimedele ülevaade. Külanimed ja talunimed võivad olla omavahel seotud.

Eesti Keele Instituudis asuv Emakeele Seltsi kohanimetekartoteek, mis nüüdseks on ka internetis kättesaadav, on kogutud ajavahemikus 1920–2000. Kuna 1944–1991 oli nõukogude aeg, mil kaardid olid salastatud, siis on see kohanimevara enamasti pelgalt keeleline ja kirja pandud suulise küsitlemise põhjal. Artiklis püüan selles kartoteegis olevat kokku viia allikais leiduvaga. Märgin ära ka nime esinemise või puudumise kohanimeregistris. Püüan võimalikult vähe korrata materjali, mida esitab EKNR.

Talunimedele vanuse kohta on kahesuguseid arvamusi: neid peetakse üldiselt külanimedest nooremaiks, samas on ajaloolased kindlaks teinud, et külale eelnes talu, st talu asustusüksusena on vanem kui küla. Talunimed vahelduvad küll kiiremini kui külanimed, kuid vanimad neist ulatuvad nimedena samuti kirjanekutest kaugemale minevikku. Oma põhjalikus raamatus „Talunimed läbi aegade” (1995) on Gea Troska nentunud, et ajaloolased, arheoloogid, geograafid, keeleteadlased jt on rohkesti tähelepanu pööranud külanimedele, kuid talunimedele uurimine on jäänud tagasihoidlikuks (Troska 1995: 3): neid ongi raskem uurida nende vähema ajalise ulatuse ja nimekorduste tõttu. Troska raamatust leiab ka arutlusi talunime ja lisanime vahekorradest, millest arusaam on autoriti erinenud. Troska toetub Heldur Palli seisukohale, et XVI sajandi keskpaigaks on lisanimed muutunud püsivaks, nii et neid võib pidada perenimedeks (Troska 1995: 5; Palli 1961, 1959; seda seisukohta esindab ka Laansalu 2015). Perenimi oleks siis isiku- ja talunime vahepealne tähistaja ning tõlge saksa keelest (*Gesindenname*). Olgu öeldud, et Audru murrak kuulub läänemurde alasse, kus sõnal *pere* oli ka tähendus 'talu' (Pall 1977: 219, kaart 29). Ülle Liitoja (1992) räägib taludest Põhja-Tartumaal alates 1582. aastast, tuues ära maksualuste nimed (lisanime ja eesnime koos). Aga talunimesid hakatigi peamiselt XVI sajandil kirja panema, varem käis arvestus adramaade (*haken*) hulga järgi külas, vaid harva on mainitud peresid (*gesynde*), ja sealjuures enamasti mitte nimepidi. Maksustamisalus oli teistsugune, sellest ei järeldu, et põliselanikud talunimesid ei kasutanud.

Käesoleval sajandil on talunimedele uurimisse lisa tulnud (nt Laansalu 2015, 2020). Jüri kihelkonna Kiili valla talunimed on Tiina Laansalu jaganud vanuse järgi nelja rühma: 1) aastatel 1661–1726 kirjanekutesse ilmunud nimed (11%), 2) aastatel 1782–1834 lisandunud nimed (13%), 3) aastatel 1835–1875 lisandunud nimed

(9%), 4) hilise kihistuse nimed ehk nimed, mis ei esinenud vanemates dokumentides (67%). Kose kihelkonna talunimedest esineb allikais 25%, neist 4% on enne XVIII sajandit allikais kirja pandud (Laansalu 2015: 122). Jääb teadmata, kas ja kui palju on arvestatud rahvastiku kasvu või kahanemist.

Talunimede uurimisel tekib enamasti küsimus, kas lähtuda nimest (nimekesksus) või kohast (kohakesksus). Traditsioonilised kohanimeuurimused on olnud nimekesksed (nt Pall 1969; Kallasmaa 1996; ka Simm 1972, 1973), uuemal ajal on rõhuasetus langenud kohakesksusele (nt Liitoja 1992; Saar 2008; mõneti ka EKNR). Kohanimede ajaloo keelelisel uurimisel tuleb siinkirjutaja arvates lähtuda siiski nimekesksusest, sest kohanimed on vanemad kui vastavate kohtade kaardid, mistõttu puudub enamasti võimalus tähistatavat ajaloolist kohta täpselt määrata (Troska 1995: 91; Laansalu 2015: 105). Tunnistusena kohanimede olemasolust on uurija käsutuses sageli ainult nimeloendid. Eriti kehtib see talunimede puhul. Läänemaa vanimast vakuraamatust (1518–1544) alates on selge, et mõisad on tekkinud ja kadunud, samuti külad. 1534. aasta nimekiri pakub Audrust ainult külanimesid. Mõnda dokumentides olevat külanime pole tänapäeval võimalik topograafiliselt fikseerida. Külade ja mõisate piirid on muutunud, samuti talude külakuuluvus. Ka terve Audru kihelkond kuulus vanasti, ja veel XVI sajandil, hoopis Läänemaa alla (Pärnumaa 2010: 45, 46; Stackelberg 1928; Pärnumaa 1930: 269 on lähtunud ilmselt XX sajandi jaotusest). Audru talunimede selgitamisel tekitab mõne mõisa puhul probleeme ka XX sajandist pärinevate kohanimekogude ühitamine hingeloendites olevate talunimedega, sest mõisas on pandud talunimesid perekonnanimedeks, nt Kantsi talus priinimi Kantsi, Kira talus vanas kirjaviisis Kirra, Kõlvardi talus Kõlward jne.

Kantsi t Audru ms XVI saj üksjalg Sarvi k järel *Kantzi* (Stackelberg 1928: 175), Kabriste k 1662 *Kantze Jack* (SRA Baltiska fogderäkenskaper f 390: 8), 1715 *Kantzi Hans* (RGADA.274.1.170/2:131, l 440), 1782 *Kantzi Jago Andres*, *Kantzi Mart* (RA, EAA.1865.5.140:32, 33, l 30, 30p), 1816 *Kantsi Andrus* (RA, EAA.1865.3.168/12:71, l 71p), 1834 *Kantsi* (RA, EAA.1865.3.169/2:63, l 66p), priinimi Kantsi. Kohanime-registris Kabriste, Saulepa, Lindi k Kantsi.

Kira t Audru ms Oara k 1662 *Kirra Maddieß*, *Kierra Perdt* (RA, SRA Baltiska fogderäkenskaper f 390:8), 1715 *Kirra Annus* (RGADA.274.1.170/2:133, l 442), 1782 *Kirra Tanni*, *Kirra Ado* (RA, EAA.1865.5.140:17, 18, l 15, 15p), 1795 *Kürra Tanni*, *Kirra Ado* (RA, EAA.1865.3.168/2:39, l 37p, 38), 1834 *Kirra Tanni* (RA, EAA.1865.3.169/2:26, l 29p), priinimi Annus. Kabriste k 1782 *Kerra Michel Hans* (RA, EAA.1865.5.140:29, l 27), 1834 *Kirra* (RA, EAA.1865.3.169/2:57, l 60p), priinimi Kirra, Sillaots. Kohanimeregistris Kabriste k Kira, Kira-Sauna. Sarvi k 1715 *Kirra Thoma Michel* (RGADA.274.1.170/2:131, l 440), 1795 *Kirra Ado* (RA, EAA.1865.3.168/2:83, l 81p), 1816 *Kirra Metza Perdi Michel* (RA, EAA.3.168/12:35, l 35p), 1834 *Kirra Metza Perdi* (1865.3.169/2:29, l 32p), priinimi Metzaperd, Hindrichson. 1834 *Kirra Michel* (1865.3.169/2:29, l 32p), priinimi Kirra. Vrd Tõstamaa Kiraste k < ?

Nimed *Kira* ja *Kiraste* osutaksid nagu lähtumisele isikunimest, mida aga sel kujul ei ole registreeritud, vrd isikunimes *Kyrro: Lauwer Kyrro* 1537 (Stoebke 1964: 38; vrd ka EKNR: *Kiraste*).

Kõlvardi t Audru ms Malda k 1782, 1795 *Kelberte Maddis* (RA, EAA.1865.5.140:16, 113p; RA, EAA.1865.3.168/2:33,132), 1816 *Kölwarte Jahn* (RA, EAA.1865.3.168/12:26, 1 26p). Võlla ms Eassalu k 1795 *Kölwate Maddis* (RA, EAA.1865.3.168/5:29, 1 29), 1834 *Kölwardi* (RA, EAA.1865.3.169/5:62, 1 65p), priinimi Kølward < in, vrd Kolbert, Gölfert, Kølver (Gottschald 2006: 297). Kohanimeregister annab Eassalu k Kõlvardi-Madise.

Körnase t Audru ms 1715 *Kernasallsche Loostreiber, Kernasall Tönnis* (RGADA.274.1.170/2:135, 1 444), Kõima k 1816 *Noor Kornasse Tonnisse Michel, Wanna Kornasse Tonnisse Peter* (RA, EAA.1865.3.168/12:59, 60, 1 59p, 60p), 1834 *Noor Körnasse, Wanna Körnasse* (RA, EAA.1865.3.169/2:50, 51, 1 53p, 54p), priinimi Körnasse.

Kohanimi oli algselt liitnimi (löpuosis *-salu*), esiosaga vrd Tõstamaa *körnane* 'kivi(klibu)ne', *körnane maa* 'kruusasegune maa' (EMS). Kohanimeregister nime *Körnase* ei anna.

Köninga t Audru ms Sarvi k (= Kosna-Jaani, Kosna-Juhani) 1782 *Konike Marti Andres* (RA, EAA.1865.5.140:34, 1 32), 1795 *Koenike Marti Andres* (RA, EAA.1865.3.168/2:87, 1 85p), 1816 *Koninge Andres* (RA, EAA.1865.3.168/12:76, 1 76p), 1834 *Köninga* (RA, EAA.1865.3.169/2:69, 1 72p), priinimi Karjamaa, Köning < in, vrd *Cone* (li) 1355–62 < Konrad, *Koneke* (eesti) *Melevydit Konekessone* 1419, *Konike* (liivi) 1298 (Stoebke 1964: 39). Kohanimeregistris Pärnumaal Lemmetsa k Köninga, Köninga-Metsa.

Perekonnanimed on aga märksa liikuvamad ja paljudel juhtudel on perekonnanimi võinud asendada vanema talunime või saanud popsi- või saunakülas popsikoha või sauna nimeks. Asustusajalugu lähtub asustusüksustest, nimeuurimise prioriteet on keeleline: nimi ise. Vrd teoste pealkirjugi: Liitojal „Põhja-Tartumaa talud”, Valdek Pallil „Põhja-Tartumaa kohanimed”.

Veel XVII sajandi nimekirjapanekute kohta märgib Troska (1995: 39): „Kas aga samal ajal premehe lisanime kui perenime kasutati juba mitte ainult inimeste kollektiivi, vaid ka tema elukoha, taluõue tähistamiseks, on raske kindlaks teha.” Muidugi, sest kirja pandi ju maksu maksvaid isikuid, kelle lisanimi võis olla nii kohanimi, ametinimi, muudel isikuomadustel põhinev nimi jne. Ühel ja samal isikul võis olla ühes kontekstis üks ja teises kontekstis teine lisanimi. Sõdade tagajärjel jäid paljud talud tühjaks (Liivi sõda, Poola-Rootsi sõda, Põhjasõda, kui mainida vaid suuremaid). Nimed võisid seoses uute asukatega muutuda.

Peamiselt asustusajalooline probleem on laia levikuga korduvate mehenimede esinemine talunimede alusena. Nende järgnevust saab jälgida enamasti ja suurema vaevata vaid aastail 1782–1858, sest hingeloendites on talud nummerdatud.

Keeleliselt ei ole see eriline probleem nime etümoloogia seisukohalt, küll aga nime vanuse seisukohalt. Siiski on ilmne, et isegi pika ajalise vahemaa tagant võib esile tulla sama nimi, kusjuures oma osa on mänginud nii eesnimi, esiisa nimi kui ka perekonnanimi:

Aabrami ~ Aabrama t Jõõpre ms Agasilla k, eraldatud Sepa talust XIX sajandi lõpul. Võlla ms Eassalu k (= Aarama ~ Aarma) < pn. Võlla ms Kärbu k (= Aarama ~ Aarma, Aarma-Jaani ja Aarama-Juri) 1795 *Jani Annusse Abram* (RA, EAA.1865.3.168/5:13, l 12p), 1811 *Jaani Annusse Abram* (RA, EAA.1865.3.168/10:14, l 15), 1834 *Jaani Anusse Abrami, Annusse Abrami* (RA, EAA.1865.3.169/5:23, 38, l 26p, 41p), priinimi Aunpuh, Abram, 1850 *Kerbo Abrami* (RA, EAA.1865.3.170/3:22, l 22p) < pn. Kohanimeregistris Kärbu k Abrami. Audru ms Audru k 1834 *Abrame* (RA, EAA.1865.3.169/2:6, l 9p), vrd seal priinimi Abram (RA, EAA.1865.5.141: 13, l 13p), vrd Audrus ka 1715 *Auder Abraham* (RGADA.274.1.170/2:133, l 442) < in.

Mõnikord aitab ka see, kui allikas on märgitud talunimi koos külanimega, nt Kärbu k Peetri talu ja Põhara k Nigula talu puhul:

Peetri t Võlla ms Kärbu k 1850 *Kerbo Petre* (RA, EAA.1865.3.169/5:24, l 27p; RA, EAA.1865.3.170/3:20, 23, l 20p, 23p), 1858 *Kerbo Petre* (RA, EAA.1865.3.170/7:21, l 20p), pn Kerb. Kohanimeregistris ei ole Kärbu k juures nime Peetri.

Nigula t Audru ms Põhara k 1624 *Pohafer Niclas* (Rev 1624:10), 1795 *Niggola Jacob* (RA, EAA.1865.3.168/2:51, l 49p), 1816 *Põhhare Niggola Tõnnis* (RA, EAA.1865.3.168/12:42, l 42p), 1834 *Niggola* (RA, EAA.1865.3.169/2:35, l 38p), priinimi 1858 Niggula. Kohanimeregister annab Nigula Oara ja Põldeotsa k.

Tiitsu t Audru ms Sarvi k 1816 *Sarwi titzo Tõnnis* (RA, EAA.1865.3.168/12:34, l 34p), 1834 *Titso* (RA, EAA.1865.3.169/2:70, l 73p), priinimi Tiets. Kohanimeregister annab Pärnumaal Lindi k Tiitsu, Tiitsumetsa, Tiitsupõllu.

Tõnado t Audru ms Kõima k 1816 *Kaima Jahni Maddisse Tõnade Jurry* (RA, EAA.1865.3.168/12:53, l 53p), 1834 *Tännado* (RA, EAA.1865.3.169/2:44, l 47p), priinimi *Tännado*. Kohanimeregistris Kõima k Tõnado, Tõnado-Kase, Tõnado-Männi, Tõnado-Põllu.

On küllalt näiteid, kus esmamaining on taluna *resp.* talupoja lisanimena, millest hiljem on saanud küla või mõis. Kirja pandi ju maksualuseid inimesi, mistõttu nende lisanimesed võis peegelduda nii talu kui ka küla nimi, kust nad pärit olid. Audru kihelkonnas on juba XVI sajandil kirjas Eassalu küla all *Peto Vanakula* (hiljem omaette külana, Vanaküla liideti taas Eassaluga 1965), *Thomas Kerbo* (Kärbu k), *Lauer Thorast* (Tuuraste) (EKNR). Kui Vanaküla puhul osutab lisanimi just vanale külale, siis hilisema Kabriste küla Ruunakella talu puhul on asi kahtlasem:

Ruunakella t Audru ms Kabriste k (= Ruuna) XVI sajandil *Runakell*, *Runakelha*, *Runakul* (Stackelberg 1928: 166, 171, 173), kes on saanud vabatalupojaks pärast aastat 1518 (Ligi 1961: 60), 1618 *Runakell Jurg* (Rev 1618:5), 1624 *Runakoll Juergen* (Rev 1624:7), 1638 *Runakel Mick* (Rev 1638:42), 1715 *Runikülla Andres* (RGADA.274.1.170/2:131, l 440), sealtpaale kuni 1834 on lisa- või talunime tõlgendatud küla-lõpulisena: 1782 *Runakülla Tönnis*, *Runakülla Mart*, *Runakülla Andres* (RA, EAA.1865.5.140:27, 32, l 24p, 29p), 1834 *Runakülla* (RA, EAA.1865.3.169/2:62, l 65p), kohanimekartoteegis ainult *-kella*. 1834 oli priinimena märgitud *Runak*. Saksa keelsetes nimekujudes võisid vahelduda *-kul* ~ *-kel* 'küla' (EKNR, Koikla, Kõrkküla).

Kui sel kohal on olnud kunagi küla, siis nimi on meieni jõudnud moondunult talunimena (Kallasmaa 2017: 25). Osist *-kella* võidi ka rahvaetümoloogia tõttu asendada sobivamana tundunud osisega *-külla*. Esmamainingu ja e püsivuse tõttu rahvasuus võiks arvata, et meieni jõudnud nimekuju Ruunakella on rahvaetümoloogiline modifikatsioon saksa perekonnanimest Runkel. Perekonnanimi Runkel on tulenenud Saksamaal asuvast kohast, mille nimi oli samuti Runkel (Gottschald 2006: 417). Läänemaa vanimas vakuraamatus esineb *Runakell*, *Runakelha*, *Runakul* alati ilma eesnimeta. Selle nime puhul tuleb tsiteerida Laansalu (2015: 122) kirja pandut: „Kui kohanime tekke üksikasjad pole teada, saab harva olla täielikult kindel, et kohanime etümoloogiline tähendus on täpselt määratletud. Loogilisena näiv ennisvorm võib olla vaid üks keelemängust moonutatuna uude, sobivam tunduvasse dimensiooni paigutatud nimekuju ehk seega osa hoopis pikemast nimeahelast.” Kohanime jälgitav areng võib ollagi erinevate järjestikuste rahvaetümoloogiate rida (Kallasmaa 1995: 766). Kohanimeregister ei anna Ruunakella ega Ruuna nimesid Audru alal. Tõenäoliselt on nimi heakõlalisema vastu välja vahetatud.

Paistab olevat nii, et asustusnimi, näiteks talunimi, võib saada külanimeks või olla vaheldumisi kord talunimi, kord külanimi:

Künnapa t Lindi ms Lindi k XVI sajandil (?1531) üksjalg *Kunnepe Thomeßon* (Stackelberg 1928: 168), 1618 *Kunnapähby* (Rev 1618: 6), 1795 *Kinape Ado* (RA, EAA.1865.3.168/3:6, l 5p), 1834 *Kinnapo Ado*, *Kinnapo Oth* (RA, EAA.1865.3.169/4:9, l 11p) priinimi Adamsohn. Kohanimeregister annab Pootsi külas Künnapa.

Ratiste t Audru ms Malda k 1618 *Ratzi Tönis* (Rev 1618: 12), 1624 *Ratza* (küla või talu, Rev 1624: 10), 1638 *Rattiste Peter* (Rev 1638: 41), 1662 *Ratzette kiella* (RA, SRA Baltiska fogderäkenskaper f 390: 8), 1715 *Ratisti Jako Peter* (RGADA.274.1.170/2:133, l 442), 1782 *Ratzette Hinrich*, *Ratzette Mart* (RA, EAA.1865.5.140:14, l 12), 1795 *Radzezte Jago Jaan* (RA, EAA.1865.3.168/2:32, l 30p), 1816, 1834 *Rattiste Peter* (RA, EAA.1865.3.168/12:21, l 21p; RA, EAA.1865.3.169/2:15, l 18p), 1816 *Rattiste Mardi Jahn* (RA, EAA.1865.3.168/12:21, l 21p), 1834 *Rattiste Mardi* (RA, EAA.1865.3.169/2:16, l 19p), priinimi Hinrichson, Ratte. Külas ka priinimi Rattist 1834 *Rattiste Tanni* talus (RA, EAA.1865.3.169/2:21, 23p).

XVII sajandil olid Poola vahtmeistril Andreas Radzerfskyl maad Audru aladel (Rev 1624: 28). Võimalik, et talunimi on mugandunud sellest perekonnanimest. Kohanimeregister annab Malda külas nimed Ratiste, Ratistemetsa ja Lavassaare alevis Ratiste.

Küladeks, mõisateks või karjamõisateks kujunesid sageli üksjalakohad. Termin tähenduses 'üksjalg' esines allikais esmakordselt 1435. aastal ja XVI sajandi keskpaiku olid nad laialt levinud, Vene-Liivimaa sõja ning Poola-Rootsi sõja järel üksjalad kadusid allikatest. Üksjalgade teket on seostatud sisekolonisatsiooniga: arvatakse, et nad elasid tihedamast külast eraldi. Saare-Lääne piiskopkonna mandriosas XVI sajandi algupoolel oli üksjalakohti 37%-l talupoegadest, vrd vabatalusid 21%. (Ligi 1958; Palli 2017: 38–39) EKNR annab 48 nimeartiklit, kus külanime aluseks on üksjalakoha nimi. Vabade talude, näiteks Audru Soomra küla puhul on 1542 mainitud *Michel van Sompere* vabana, ja üksjalana ilmselt sama mees *Michell Sompere* (Stackelberg 1928: 166, 167). Selle nime puhul oli algne talu, nagu näitab kirja-panekus *-pere*.

Audru Võlla mõis on rajatud XVI sajandi teisel poolel (EM) tõenäoliselt üksjalakohtade asemele, vrd sealsete üksjalgadega 1531 *Dirick Vella, Hanno Vella* (Stackelberg 1928: 168). Veel XVII sajandil on ka küla mainitud: 1604 *Wollesby* (Rev 1604: 12). Vabatalupoja nimest on Audru kihelkonna külanimi saanud veel Tuuraste puhul: 1542 *Lauer Thorast ~ Thoraste Lauri* (EKNR).

EKNR mainib Eestis kokku vabatalupoegade nimesid 54 korral külanimedele lähtekohana ja üksjalgu 48 korral.

XVI sajandi talu- resp. lisanimedest on väike osa säilinud Audru kihelkonnas tänapäevani talunimena, nt:

Oina t Audru ms Pöhara k 1531 üksjalg *Ianus Oynas* (Stackelberg 1928: 169), 1662 *Oynna Jurgen Wittib* (RA, SRA Baltiska fogderäkenskaper f 390: 7), 1715 *Oina Reni Mart* (RGADA.274.1.170/2:140, l 149), 1782, 1834 *Oina Tanni* (RA, EAA.1865.5.140:23, l 21; RA, EAA.1865.3.169/2:39, l 42p), priinimi Oina. Kohanimeregister annab Pöhara k Oina, Oinamaa, Oinapõllu.

Veesi t XVI saj Audru k *Veeste Michell* (Stackelberg 1928: 171), Audru ms Sarvi k 1816 *Wessi Ado* (RA, EAA.1865.3.168/12:81, l 81p), 1834 Sarvi k priinimi Wessi. Kohanimeregister Veesi t nime ei tunne.

Salu t Soeva k (= Salu-Eespere ~ Eest-Salu, = Salu-Takkapere ~ Takka-Salu) XVI sajandil üksjalg *Salo Janus Asopoick* (Stackelberg 1928: 167), 1715 *Sallo Jürgen* (RGADA.274.1.170/2:149, l 158p), 1795 *Sallo Treial Jaan, Sallo Jaan* (RA, EAA.1865.3.168/5:10, 19p), 1834 *Sallo* (2) (RA, EAA.1865.3.169/5:15, l 18p), priinimi Pillmann. Kohanimeregistris Soeva k Salu.

Tekib küsimus: kui kahe kirjaneku ajaline vahe on ligi 200 aastat, kas saab neid ühendada? Valdek Pall on ühendamisest loobunud. On see juhuslik kokkulangevus? Võib-olla on see siiski liiga positivistlik lähenemine. Tuleb arvestada asjaolu, et

kohanimed ja neist tekkinud lisanimed toimisid varem kohalikus suulises kasutuses ja võisid olla sajandeid vanad, kandudes põlvkonnalt põlvkonnale ilma kirja sattumata, nagu on arvanud Leo Tiik.¹ Mõni apellatiiv võib olla õhus, ilma et otsest nimejärglust saaks kindlaks teha, eriti kui tegu on nn tavalise igapäevase sõnaga. Ikkagi juhuslik kokkulangevus? Näiteks:

Karjamaa t Jõõpre ms Mõisaküla 1850 *Karjama* (RA, EAA.1865.3.169/9:29, l 29p), pn *Jaumes*. Vrd loodusnime Jõõpre mõisas 1827 *Karjama allone* (RA, EAA.2072.3.16a l 3, foolio III). Kõima k (= Põldmaa). Saunad Malda k, Soomra k, Kärbu k. Lisanimena on Karjamaa Audru mõisas vana: XVI sajandil (1542) *Bertolt Kariama* (Stackelberg 1928: 171), 1715 *Karjama Nigolas* (RGADA.274/1.170/2:135, l 444p). 1826 on pn Karjama saanud Sarvi külast *Koninge Michel* ja *Andrus*, tema vend pojaga (RA, EAA.1865.5.141:74, l 74p).

Rööpselt Heinamaa ~ Heinam(a) ~ Einam(a) ~ Einamaa ei esine Audrus ei talunimena ega lisanimena, ei ole seda Audrus pandud ka perekonnanimeks. Mujal on perekonnanimena esinenud Einama, Heinam ja Heinama. Ilmselt ei olnud sõna Audrus õhus ega ennast nimena tõestanud.

Nimi (ka loodusnimi) võib kanduda nii inimeselt inimesele, kohale (talule) kui ka kohalt inimesele. Ka mõisakuuluvus võib muutuda, nt kohanimekartoteegis on talunimena:

Varso t va`rso Audru ms Oara k, vanal katastrikaardil *Varso*, 1930. aastail *Varsa* (EW 50T), 1994–2020 põhikaardil *Varso* (P). 1816 *Warsa Noor Peter* (RA, EAA.1865.3.168/12:42, l 42p), 1834 *Warso* (RA, EAA.1865.3.169/2:35, l 38p), *priinimi Warso*. Varstagune oli Mõisaküla hm Varso talust läänes, Mõisakülalt u 2 km lääne pool, talu ise asus oja kaldal Koonga piiri lähedal. Vrd Jõõpre ja Koonga piiril 1840 *Warsaoja Einama* (RA, EAA.3724.4.830, l 2), mis oli lahustükk. Koonga mõisa all on 1624 mainitud talupoega *Varsebeck Laur* (Rev 1624:15). Keskalamsaksa *beke* 'oja'. Varso võiks olla lühenenud kohanimest Warsaoja. Nime esiosaga vrd *varss* : *varsa*, aga ka Reigi heinamaanime *Salavars* : *Salavarsi*. Kohanimeregistris Pärnumaal Oara k Varso.

Kokkuvõtteks

Siinkirjutajagi on tähele pannud, et kui mõne, olgugi tavalise apellatiivi alusel tekib nimi, siis nimena on see võinud elada kohalikus suulises pruugis kaua ja võib kirjas esile tulla ka pika ajalise vahemaa tagant. Alati ei ole tegu juhusliku kokkulangemisega. Sageli on kohanimedele rändamise tõttu raske nende ajalugu rekonstrueerida, kuid nimepõhine lähenemine kohanimele võimaldaks etümologiseerida ja kohanime vanust määrata täpsemalt. Talupoja lisanime tõlgendamine talunimena ei ole küll sajaprotsendiliselt tõestatav, kuid siiski üks tõenäolisemaid viise ka ilma vahepealse perenimeta.

¹ Seda kuulsin tema käest korduvalt suulises vestluses ja hilisema arhiivitöö käigus 1980. aastatel.

Eespool toodud talunime Aabrami puhul on ilmne esiisa olemas, nimi on tekkinud pärast Põhjasõda, kuid Liivi sõja eelsete talunimede või talunimeks saanud nimede puhul jääb paljugi oletusteks: suulises pruugis on kohanime lugu siiski üksteisele järgnevate rahvaetümoloogiate rida. Sellega ei taha ma öelda, et nn õpetatud etümoloogia oleks kuidagi parem või halvem, õigem või valem.

LÜHENDID

f = fond; **hm** = heinamaa; **in** = isikunimi; **k** = küla; **l** = leht; **ms** = mõis; **p** = pöördel; **pn** = perekonnanimi; **t** = talu.

ARHIIVIALLIKAD

Rahvusarhiiv (RA)

EAA.1865 – Liivimaa kubermangu revisjonilehtede kollektsioon

Rev 1604 = SRA Baltiska fogderäkenskaper f 390, 1604 – Pärnumaa 1604. aasta revisjon.

Koonga, Audru, Tõstamaa

Rev 1618 = SRA Baltiska fogderäkenskaper f 390, 1618 – Pärnumaa 1618. aasta revisjon.

Pärnu lossilään (Audru, Koonga, Tori, Tõstamaa)

RGADA.274.1.170/2 – Pärnumaa: Viljandi, Suure-Jaani, Saarde, Tori, Pärnu, Audru, Tõstamaa, Mihkli, Pärnu-Jaagupi, Väandra kihelkond

VEEBIVARAD

Eesti Keele Instituudi kohanimetikartoteek. <https://www.eki.ee/kohanimed>

EKNR = Eesti kohanimeraamat. <https://www.eki.ee/dict/knr>

EMS = Eesti murrete sõnaraamat. <http://www.eki.ee/dict/ems>

Kohanimeregister. <https://kohanimeregister.ee/knravalik>

P = Põhikaart 20T. 1994–2020. xgis.maaamet.ee/xgis2/page/app/ajalooline

KIRJANDUS

EM = Eesti mõisad. Tallinn: Olion, 1994.

EW 50T = Eesti topograafiline kaart 1 : 50 000. 1930. aastad.

Gottschald, Max 2006. Deutsche Namenkunde: Mit einer Einführung von Rudolf Schützeichel. 6. tr. Berlin–New York: Walter de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110890389>

Kallasmaa, Marja 1995. Rahvaetümoloogia ja historismi printsiip onomastikas. – Keel ja Kirjandus, nr 11, lk 763–766.

Kallasmaa, Marja 1996. Saaremaa kohanimed I. Tallinn: Eesti Keele Instituut.

Kallasmaa, Marja 2017. Audru asustusnimed. – Jäajast siia ja edasi ehk killukeski Audrust. Audru: [Audru Vallavalitsus], lk 16–28.

Laansalu, Tiina 2015. Kose kihelkonna põliste asustusnimede vanus ja päritolu. – Emakeele Seltsi aastaraamat 60 (2014). Peatoim Mati Erelet. Tallinn: Emakeele Selts, lk 101–126. <https://doi.org/10.3176/esa60.05>

- Laansalu, Tiina 2020.** Kesk-Harjumaa kohanime kujunemine ja nimesiire. (Dissertationes philologiae Estonicae Universitatis Tartuensis 46.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Ligi, Herbert 1958.** Üksjalgadest Eesti alal XVI sajandi keskpaiku. – Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised. Ühiskonnateaduste seeria, nr 1, lk 16–29.
- Ligi, Herbert 1961.** Eesti talurahva olukord ja klassivõitlus Liivi sõja algul (1558–1561). Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut.
- Liitoja, Ülle 1992.** Põhja-Tartumaa talud 1582–1858. Kd I–IV. Tallinn: Eesti Ajalooarhiiv.
- Pall, Valdek 1969.** Põhja-Tartumaa kohanimed I. Toim Madis Norvik. Tallinn: Valgus.
- Pall, Valdek 1977.** Põhja-Tartumaa kohanimed II. Toim Madis Norvik. Tallinn: Valgus.
- Palli, Heldur 1959.** Eesti isikunimedest Harju- ja Järvamaal XI sajandil. – Keel ja Kirjandus, nr 10, lk 595–608.
- Palli, Heldur 1961.** Eesti isikunimed kasutamisest meie rahva vanema ajaloo (XIII–XVI saj.) uurimisel. – ENSV Teaduste Akadeemia Toimetised. Ühiskonnateaduste seeria, nr 2, lk 132–143.
- Palli, Heldur 2017.** Eesti rahvastiku ajalugu aastani 1712. Eesti rahvastiku ajalugu 1712–1799. (Rahvuslikku kirjavara II.) Tallinn: Penikoorem.
- Pärnumaa 1930 = Pärnumaa.** Maadeteaduslik, tulunduslik ja ajalooline kirjeldus. (Eesti maadeteaduslik, tulunduslik ja ajalooline kirjeldus 4. Eesti Kirjanduse Seltsi kodu-uurimise toimkonna väljaanne 9.) Toim August Tammekann, Johan Köpp, Edgar Kant. Tartu: Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus.
- Pärnumaa 2010 = Pärnumaa 2.** Loodus. Aeg. Inimene. Toim Ebeli Nahkur, Taavi Pae, Toomas Tamla, Urve Tammjärv, Urve Teistre. [Tallinn]: Eesti Entsüklopeediakirjastus.
- Rev 1624 = Das Pernauer Land 1624.** (Hefte zur Landeskunde Estlands 2.) Toim Oleg Roslavlev. München: Akademie-Druck, 1967.
- Rev 1638 = Die Revision Livlands 1638.** Estnisches Siedlungsgebiet. Kd II. (Hefte zur Landeskunde Estlands 4.) Toim Oleg Roslavlev. München, 1969.
- Saar, Evar 2008.** Võrumaa kohanime analüüs enamlevinud nimesade põhjal ja traditsioonilise kogukonna nimesüsteem. (Dissertationes philologiae Estonicae Universitatis Tartuensis 22.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Simm, Jaak 1972.** Mõningaid märkmeid Setumaa mikrotoponüümidest. – Emakeele Seltsi aastaraamat 18 (1972). Tallinn: Eesti Raamat, lk 151–156.
- Simm, Jaak 1973.** Võnnu kihelkonna asustusala toponüümika. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn.
- Stackelberg, F. Baron von 1928.** Das älteste Wackenbuch der Wiek (1518–1544). (Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft 1927.) Dorpat.
- Stoebke, Detlef-Eckhard 1964.** Die alten ostseefinnischen Personennamen im Rahmen eines urfinnischen Namensystems. Hamburg: Leibniz-Verlag.
- Troska, Gea 1995.** Talunimed läbi aegade. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus.

Marja Kallasmaa (snd 1950), PhD, Eesti Keele Instituudi vanemleksikograaf (Roosi-krantsi 6, 10119 Tallinn), marja.kallasmaa@eki.ee

Remarks on the age of farm names on the example of Audru

Keywords: Estonian language, farm names, etymologies

The article looks at Estonian farm names, using examples from Audru Parish. Farm names are considered younger than village names, although historians believe that the farm is older than the village as a settlement unit. It has been suggested that farm names developed in the 9th century. This article shows that many farm names were already documented in the 16th century. In the past, villages were subject to taxation, but from the 16th century onwards, farm families (*Gesinde*) became the tax unit. Indeed, it was in the 16th century that the names of peasants – mostly consisting of first and last names – began to appear in documents. The question is whether the last name of a peasant denoted a group of people (a family) or whether it also applied to the plot of land managed by the family. It makes sense to assume the latter. In this article I present examples of older farm names in Audru, their changes over time and name etymologies. I also make an attempt to align the names collected over nearly a century by the Mother Tongue Society and the Institute of the Estonian Language with those available in the Place Names Register.

Marja Kallasmaa (b. 1950), PhD, Institute of the Estonian Language, Senior Lexicographer (Roosikrantsi 6, 10119 Tallinn), marja.kallasmaa@eki.ee